

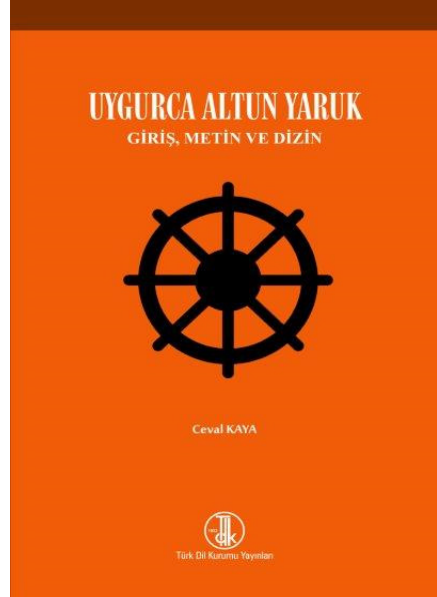
Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 2021 / 2: 127-129.

Ceval Kaya (2020), *Uygurca Altun Yaruk -Giriş, Metin ve Dizin-*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Hilal Özge GÜNGÖR*

Uygur Kağanlığı'nın 840 yılında yıkılmasıyla Uygurlar, büyük göçler ile güneye inerek Budizm ve Manihaizm gibi farklı inanç sistemlerini benimsemişlerdir. Kabul edilen bu yeni inanç sistemleri Uyguların yazılı ürünlerine de yansımıştır. Bu metinler arasında yer alan Altun Yaruk, Budist öğretinin yöntem ve teknikleri, felsefesi ve Buddhanın menkıbelerinin anlatıldığı, 10 kitap ve 31 bölümden oluşan dönemin en hacimli sūtrası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Altun Yaruk kısa adıyla bilinen bu eserin tam adı, *Altun Önlüg Yaruk Yaltrıklığ Kopda Kötrülmiş Nom İligi* 'dır. Kaya, eserin adını, "Giriş" bölümünde Altın Renkli, Işıklı, En Üstün Sutra Hükümdarı olarak çevirmiştir. Aslı Sanskritçe olan eser, Şiñko Şeli Tutuñ tarafından Çince'den tercüme edilmiştir. Şiñko Şeli Tutuñ, eseri tercüme ederken birtakım eklemeler yaparak eseri bir tercümeden ziyade müstakil bir uyarlama hâline getirmiştir. Bu bakımdan Çince'den farklı olarak Süü (Giriş) ve Buyan Evirmek bölümleri mevcuttur. Eserin X. yüzyılda çevrildiği tahmin edilse de araştırmalar sonucunda elimizde bulunan nüshaların, Şiñko Şeli Tutuñ

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eskişehir (Türkiye). E-posta: hilalozge26@gmail.com/ ORCID ID: 0000-0002-9967-7008.

tarafından yapılan orijinal çeviri olmadığı anlaşılmaktadır. Eserin tam nüshası Uygur Türkçesi döneminden çok sonra (1687) istisnah edilmiş ve bu nüsha XX. yüzyılın başlarında, Kansu vilayetinde S.E. Malov tarafından bulunarak Rusya'ya St. Petersburg'a götürülmüştür. Bu nüsha Altun Yaruk'un en eksiksiz nüshasıdır ve 710 sayfadan oluşmaktadır. Eserin daha erken tarihli olduğu düşünülen kopyaları, Berlin Turfan koleksiyonlarında bulunmaktadır.

Eser hakkında birçok araştırma yapılmıştır. Eserden ilk bahseden ve ilk parçaları yayımlayan F.W.K Müller, Berlin'de bulunan Uygurca yazmalar arasında Altun Yaruk'a ait bazı parçaları bularak Çinceleriyle birlikte 1908 yılında Uigurica I'de yayımlamıştır. Devamında, Kansu'da bulunan metin, V. V. Radloff ve S. Y. Malov tarafından 4 cilt (I-II 1913, III-IV 1914,1915-1917) hâlinde dökme Uygur harfleriyle yayımlanmıştır. Eserle ilgili yurt dışından Peter Zieme, S.-C. Raschmann, J. Wilkens, Kōgi Kudara-K. Röhrborn, T. Zhang, E. R. Tenişev, A. von Gabain, D. Maue, Willi Bang; yurt içinden S. Çağatay, Ş. Tekin, S. Tezcan, R. R. Arat, O. F. Sertkaya, M. Ölmez, Y. Soydan, S. Şen, A. Tergip, M. Yücal, H. Tokyürek, E. Topçu, E. Çetin ve E. Uçar gibi araştırmacılar çeşitli çalışmalar yapmıştır.

Bu çalışma, 1994 yılında Ankara'da Türk Dil Kurumu tarafından '*Uygurca Altun Yaruk*'-Giriş, Metin, Dizin- adı ile yayınlanmıştır. 2020 yılında 2. baskısını yapan bu eser, toplam 1014 sayfadan oluşmaktadır. 'Buyan Evirmek' bölümü dâhil olmak üzere eser 10 kitap ve 31 bölümün tamamını ele almaktadır.

Ceval Kaya eserine bir "Ön Söz" ile başlamıştır. Burada 1994 yılında yayımlanmış çalışmasına göndermede bulunarak kitabın ikinci baskısında metni baştan sona gözden geçirdiğine, eksiklerini gidermeye çalıştığına işaret etmiş ve Turfan koleksiyonlarındaki parçalardan 839'u Radloff-Malov yayınıyla karşılaştırarak metni yeniden kurduğunu söylemiştir. (bkz. Önsöz)

Çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; giriş, metin ve dizindir.

Eserin ana bölümlerinden ilki olan "Giriş" bölümünde (27-82), eser, çevirici, nüshalar, çevirinin tarihi, dili, eserin bölümleri, çeşitli müze ve koleksiyonlarda bulunan ve korunan el yazmaları, yayınlanan ve yayınlanmayan nüshalar ve eserin başka dillerdeki paralelleri tanıtılmıştır. Kitapta metnin tespitinde kullanılan transkripsiyon sistemi, işaretler, kısaltmalar, bibliyografya ve eser kısaltmaları, okunuş ve etimoloji yönünden problemlili olan, anlamı tam tespit edilemeyen madde başları, bu bölümde yer verilmiştir. (ss. 11-75).

Çalışmanın ana bölümünü oluşturan "Metin" bölümünde (83-652), Petersburg nüshasının Radloff-Malov yayını esas alınarak paralel parçaların da yardımıyla kurulan metin verilmiştir. "Buyan Evirmek" bölümünde yazmanın aslını kullanmıştır. Kaya, basım sırasında karışmış olan yaprakları Çince paralelinin yardımıyla sıraya koymuş; düşmüş ve tahrip olmuş yerleri paralel parçalara dayanarak onarmıştır. Yine bağlamsal dizine göre, metindeki tekrarlar dikkate alınarak tahrip olmuş, bazı yerler tamir edilmiştir. Dipnotlarda, yanlış yazılmış/dizilmiş kelimeler, nüsha farkları, onarımlar ve düzeltmeler belirtmiştir. Dil ve içerik açıklamaları ile diğer yayıncıların okuyuşlarına değinilmemiştir. Başta dharaniler olmak üzere, Türkçe olmayan ibarelerin transliterasyonu yapılmıştır. Kalınlık-incelik uyumunun, yabancı kelimelerde de mevcut olduğu var sayılarak bu kelimeler, aldıkları eklere göre, ince veya kalın sıradan okunmuştur.

Eserin üçüncü bölümü ‘‘Dizin’’ adını taşımaktadır (653-1014). Burada; Genel Dizin, Çekim Ekleri Dizini, Sıklık Dizini ve Tersten Dizin olmak üzere dört dizine yer verilmiştir.

Genel Dizin’de (653-947), nüsha farkları da dahil olmak üzere, metindeki bütün kelimelerin dizini yer almaktadır. Nüsha farklarının referans numaraları n ile bitmektedir. Bu kısım Cibakaya programı ile hazırlanmıştır. Burada madde başlarının eserde kaç defa geçtiği gösterilmiştir. Metin tercüme edilmediği için madde başlarının anlamlarına yer verilmemiştir. Madde başlarının ekli şekilleri (alt maddeler), alfabetik olarak dizilmiştir. Türkçe olmayan madde başlarının geldikleri diller ve orijinal biçimleri belirtilmiştir. Yazar, Türkçe ek almış veya içinde Türkçe kelime bulunan birden fazla kelimedenden oluşmuş madde başları Türkçe kabul etmiştir. Aynı eki alan kelimeleri ve ekleri toplu bir şekilde görmemizi sağlması bakımından Genel Dizin oldukça önemlidir.

Çekim Ekleri Dizini’nde (949-976), kelimedeki bütün çekim ekleri bir bütün kabul edilerek bu eklerin dizinine yer verilmiştir. Burada hangi eklerin bir arada ve hangi sırada geldikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Sıklık Dizini’nde (977-988), en çok geçenden en az geçene doğru madde başları dizilmiştir. Burada madde başlarının metin içinde geçme sıklığına önem verilerek metnin, hangi kelimeler ve kavramlar çerçevesinde yazıldığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Tersten Dizin’de (989-1014) madde başları tersinden dizilmiş ve bu kısım Ters Dizici programı ile hazırlanmıştır. Dizinlerin alfabetik olarak hazırlanmış olması büyük bir kullanım kolaylığı sağlamaktadır.

Altun Yaruk’u ve üzerinde yapılan yayınları tanıtan, metnin tamamının transkripsiyonunu vererek metinden yararlanmayı mümkün kılacak dizinlere yer vermeyi amaçlayan bu eserin amacına ulaşarak Türkoloji için büyük önem taşıdığı kuşkusuzdur.

Türk Budizmini anlama noktasında bize büyük katkı sağlayan ve Uygurca dil malzemesini barındıran ‘‘Altun Yaruk’’ eseri ile ilgili çalışmalar 1908 yılında başlamıştır. 1908’den günümüze kadar birçok çalışma yapılmıştır ve yapılmaya devam edecektir. Ceval Kaya’nın bu eseri de yapılacak olan çalışmalara kılavuzluk edecek oldukça faydalı bir çalışmadır.

